

¹⁸ Usp. R. FRATTALONE, *Musica e liturgia*, analisi della espressione musicale nella celebrazione liturgica, Roma, 1984., str. 18.

¹⁹ Usp. A. GIUSEPPE NOCILI i P. BENEDETTO NOCILI, *nav. dj.*, str. 5.

²⁰ Usp. B. BAROFFIO, *Die Musica sacra nach dem II Vaticanum*, u: *Lebendiges Zeugnis*, 42 (1987.), 4, str. 74.

²¹ Naši djedovi i očevi imali su smisla za izricanje i doživljavanje svečanosti i odijelom koje su nazivali "svetečno odijelo," i koje su oblačili samo za odlazak na sv. misu i eventualno sprovode.

²² Pod tehničkom izobrazbom mislim na vještinu svladavanja instrumenata i općenita glazbena izobrazba.

GLAZBENO LJETO NA GRADU PODSREDA

Na gradu Podsreda u 1999. g. održavaju se seminari za:

TRUBU

1.-6. srpnja, predavač: prof. Stanko Arnold

VIOLINU

10.-17. srpnja, predavač: prof. Gorjan Košuta

VIOLONČELO

8.-18. srpnja, predavač: prof. Ciril Škerjanc

KLASIČNI SAKSOFON

7.-13. kolovoza, predavači: prof. Claude Delangle, prof. Matjaž Drevenšek i prof. Dejan Prešiček

POZAUNU

15.-22. kolovoza, predavač: prof. Branimir Slokar

GLASOVIR

22.-29. kolovoza, predavač: Arbo Valdma

Informacije i prijave na adresi:

Kozjanski park, Podsreda 45

3257 Podsreda – Slovenija

Helena Rožman

Tel.: 00 386/63800-120

Fax.: 00 386/63806-219

Uloga zbora, orguljaša i pjevača u oblikovanju liturgijskoga slavlja

Iz diplomskog rada s. Slavice Filipović na Institutu za crkvenu glazbu "Albe Vidaković", Zagreb, 1997. (dozvolom autora!)

S. Slavica Filipović
Stručni članak

(II. nastavak)

Ulazna popijevka treba zajednicu uvesti u temeljnu ideju dana ili vremena unutar liturgijske godine, a kada ta ista zajednica ispovijeda vjeru u *Vjerovanju*, nalazimo se pred nečim što je posve različito. *Opći uvod u Rimski misal* dobro vidi razliku između samostalnih elemenata (kao što su: *Gloria*, pripjevni psalam, *Aleluja* i redak prije evanđelja, *Sanctus*, usklik nakon izvještaja o ustanovljenju i popriješna popijevka) i elemenata koji prate neki čin (ulazna popijevka, popijevka za prinos darova, lomljenje kruha ili pričest).

Već prema njihovim funkcijama, popijevke imaju različiti oblik. *Kyrie* se razlikuje od zahvalnoga himna ili pričesne popijevke u obliku pripjeva.

Voditelji zborova i pjevačkih škola vidjet će svoje djelovanje u drugomu svjetlu, ako prepoznaju koliko je služba predsjedatelja i ostalih sudionika povezana s njihovom. U SC br. 14 se kaže da treba najviše nastojati oko punoga i djelatnog udjela naroda u obnavljanju liturgije. Zato su pozvani pastiri duša u pastoralnoj djelatnosti marljivo promicati pravilno odgajanje. Uloga svećenika-pjevača temelji se na dubokim dogmatskim, liturgijskim i pastoralnim razlozima:

1. dogmatski: celebrant predstavlja Krista - pjevača s prve svečane euharistijske liturgije;
2. liturgijski: celebrant predsjeda skupu vjernika i on je protagonist liturgijskog čina;
3. pastoralni: celebrant predvodi skup prisutnih vjernika. On treba predvoditi vjernike u lijepom crkvenom pjevanju, da ono bude potpuno i dostojno aktivno sudjelovanje u svetim liturgijskim činima. Ta mozaička veza treba, dakako, voditi računa o posebnostima međuzavisnih službi: "U liturgijskim obredima neka svatko, bio služitelj ili vjernik, vrši svoju službu i čini samo ono i sve ono što na nj spada prema naravi obreda i prema liturgijskim propisima."¹⁷

Predsjedatelj ne smije preuzeti službu pjevača, a tako niti zbor ne smije sebe postaviti u posvemašnju ulogu zajednice, isključujući je tako iz sudjelovanja. U posebnim se slučajevima može pribjeći hitnim rješenjima i tako pjevač može također ispuniti službu čitača, ali se takva rješenja trebaju ne samo izbjegavati, već ih se uopće ne

može držati rješenjima trajnoga karaktera. U tom kontekstu može se navesti konkretni primjer pripjevna psalma. Taj psalam koji pripada pjevaču ne treba zamijeniti strofna popijevka koju pjeva zajednica, čak niti onda kada je sadržajno ta popijevka prikladna: zajednica treba slušati pjevača i razmatrati o onome što čuje. Euharistijska su slavlja često monotona i zbog činjenice da se koristi samo oblik himna, a ne i ostali oblici pjevanja koje traži "narav obreda". Obično se kaže kako u bogoslužju zastranjenja više štete nego što koriste "savršena slavlja".

Uloga zbora izvan euharistijskog slavlja

Od svojih početaka Crkva ne poznaje samo euharistijsko slavlje, već i ostale bogoslužne forme u kojima sudjeluje zajednica i na koje se mogu primijeniti riječi: "Gdje su dvojica ili trojica sabrana u moje ime, tu sam i ja među njima" (Mt 18, 20). Ovako piše saborska konstitucija kada želi skrenuti pozornost i na molitvu časoslova: "Neka pastiri duša nastoje da se nedjeljom i o svečanijim blagdanima u crkvi zajednički proslave glavni časovi, naročito večernja. Preporučuje se i svjetovnjacima da mole božanski časoslov, bilo sa svećenicima, bilo međusobno okupljeni, pače i svaki za se."¹⁸

Suradnja zbora je važna i prikladna da bi se slavlja učinila svečanijima, djelotvornijima i življima. Za to su pogodna osobito neka vremena unutar liturgijske godine koja imaju osobiti karakter, kao što su to Došašće i Korizma. Psalmodija koja se pojavljuje u Večernjoj, prikladna je za zbornu izvedbu, osobito zato što se može koristiti i u drugim prigodama, kao što su pričesni psalmi, u slavlju službe riječi itd. Isto vrijedi i za određene polifonijske himne. I ovdje se također vidi kako liturgijska obnova ne ide prema sužavanju službe zborova, već obogaćuje i dovodi do raznolikosti njihovo djelovanje.

Pjevati u liturgiji ne znači samo ispuniti neki obred, obaviti ceremonijalni čin, ponovno istaknuti tradicionalne forme, već se osjetiti osobno uključenim, osobno odgovoriti i druge uvesti u slavlje na način da i oni čine tako. Pojedino slavlje ne treba biti običaj niti za članove zbora, već se traži uistinu da to bude živo slavlje, a upravo je Duh Sveti u liturgiji nazvan Životvorcem, te treba računati s tim kako je liturgijsko slavlje uistinu događaj Duha.

Liturgijska služba orguljaša

Zbog povezanosti s predsjedateljem, pjevačem, scholom, sa zborom i sa zajednicom, orguljaš ima veoma važnu i osjetljivu ulogu u liturgijskom slavlju.

"Ako je crkva zaista "domus orationis" a ne koncertna dvorana, pretpostavlja se ispravno postavljanje vrijednosti u izboru glazbe: prevladavanje molitve nad pjevanjem i prevladavanje pjevanja nad glazbenim zvukom. Ako se opslužuju ove dvije sastavnice i temeljni kanoni, može nastati estetski sveta glazba, sigurno vrijedna i funkcionalna. Često se čuju zahtjevi da se pruže precizne

norme glede upotrebe orgulja u liturgijskom slavlju. No, čini se da je mnogo važnija od propisa određena duhovna ravnoteža."¹⁹

Kada se razmišlja o orguljašu i njegovoj ulozi, onda treba razmišljati o njegovu odnosu prema prostoru i vremenu, kao i odnosu prema liturgijskom činu, odnosno sudjelovanju.²⁰

Uloga orguljske pratnje gregorijanskog korala

Imajući u vidu linearnu monodijsku melodiju, možemo reći da gregorijansko pjevanje ne treba nikakvu harmonijsku pratnju. No, ukoliko se pjevanju pridružuje puk, potrebno je iskoristiti mogućnost izravnoga praćenja na orguljama. U tom slučaju treba pripaziti da predivni melodijski lukovi ne budu pokriveni prevelikom harmonijskom prisutnošću orguljskih zvukova te tako izgube neusporedivi sjaj svoje ljepote. Pratnja treba podržati pjevače, posebno ističući melodijske i tekstualne naglaske.

Uloga orguljske pratnje u pučkim popijevkama

Ponovno pozitivno vrednovanje pučkih popijevki na Drugom vaticanskom saboru dovodi do promišljanja interakcije zajednice i orguljaša, jer se u svemu treba provlačiti uloga vodiča i pozornost na osjetljivost zajednice koja u nekim trenucima postaje i sama vodiljom. Ono na što se treba pripaziti je prilagodba naravnom ritmu, melodičnosti i harmoniji unutar pojedinih strukturalnih elemenata pučkih popijevki. Pratnja na orguljama niti u jednom trenutku ne smije postati svrha sama sebi, već se treba izdići iznad toga, u svoju pravu ulogu i zadaću, a ta je podržavanje pjevanja. Osim toga, što se tiče njezine izražajne vrijednosti, treba se prilagoditi oznakama, karakteru himna i liturgijskog vremena: svakako će se interpretacija neke korizmene popijevke razlikovati od božićne, kao što će postojati jasna razlika između popijevke u vremenu iščekivanja – Došašću – i molitve klanjanja na blagdan Krista Kralja. Također postoji različitost unutar pojedinoga slavlja, jer se pojedini elementi bitno razlikuju. Jasno je da će se interpretacija *Slave* razlikovati od *Jaganjče Božji*. Sve to pretpostavlja da orguljaš bude prislan ne samo s glazbenim izričajem pojedinih popijevki, već i sa sadržajem tekstualne poruke istih. Nadasve je potrebno poznavanje njihove liturgijske vrijednosti.

Uloga i funkcija orguljske pratnje pjevača, scholae, zbora

Pjevač pjeva pripjevni psalam nakon čitanja i to s mjesta koje mu pripada – s ambona. Orguljaš prigušeno naznačuje pripjevni antifonalni zaziv kojega pjevač pretpjeva. Orguljaš ponavlja pripjev prateći puk. Psalm i pripadne retke pjevač zatim pjeva uz prigušenu pratnju. Ako pripjev i psalam pjeva schola cantorum ona se tada redovito nalazi veoma blizu orguljašu. Intonacija se daje prigušenim

načinom, dok bi se pjevanje naroda pratilo četverglasno. Ukoliko u slavlju sudjeluje zbor, u slučaju kompozicija za zbor a cappella, orgulje bi trebale prethoditi pjevanju prigušenim tonovima, ali jasno, imajući na umu narav tema. Zbog svega je toga nužno da orguljaš na primjeren, a ne na površan, način prouči partituru, odredi registraciju i da je nakon svake probe prilagođava i ako je potrebno i ispravlja. Orguljaš treba biti svjestan da liturgijski tekst uvijek ima prednost i da se uvijek treba prilagođavati zahtjevima liturgičnosti dotičnoga teksta. Treba pretpostaviti, dakako, i dobru suradnju s dirigentom.

Orguljska improvizacija unutar slavlja

Za liturgijsku se upotrebljivost i prilagođenost improvizacije pretpostavlja, uz poznavanje liturgike, temeljno i duboko poznavanje glazbenih rečenica i kontrapunkta. Upravo improvizacija pokazuje je li neki orguljaš sposoban u potpunosti svoj glazbeni i tehnički talent staviti u liturgijsku službu. Često će orguljaš trebati izmisliti i stvoriti kratke preludije za gregorijansko pjevanje ili pak za pučke popijevke, uvesti u svećeničko pjevanje, stvoriti prijelaze i veze te zaključiti popijevke s nekoliko akorda kadence. Često ima na raspolaganju tek nekoliko sekundi, a ipak improvizirani ton orgulja mora odgovarati strogim zahtjevima liturgijske glazbe. Improvizacija ne smije biti napadna, niti se treba staviti u prvi plan, već treba služiti. Crkva se ne zatvara suvremenim impostacijama improvizacije, ako je prožeta i ako zrači liturgijskim duhom. Ipak, niti orguljska glazba ne bi smjela nadvisiti mogućnosti razumijevanja zajednice, budući da bi svaki pojedinac od glazbe trebao stvoriti svoju osobnu hvalu Bogu i duhom je podijeliti te na njoj sudjelovati u potpunosti njezinoga izraza.

Slobodna improvizacija ili nadahnuta na gregorijanskim temama te improvizacija ostalih pojedinih popijevki treba računati sa značajkama slavlja i obilježjima pojedine popijevke. Treba dobro razlikovati teološko-liturgijske sadržaje i "obojenost" slavlja. Kada je riječ o pučkim popijevkama, puk treba prepoznati melodiju, tempo i obilježja popijevke. Trajanje preludija, interludija i postludija ovisi o liturgijskim prilikama: kratko koliko je moguće, a dugo koliko je potrebno. Uz sve to ima mjesta za duže orguljske dijelove kada je riječ o dugom ulazu kroz crkvu, za vrijeme procesija, kađenja za vrijeme svećanih liturgijskih slavlja, kod obreda pričesti i na kraju euharistijskog slavlja kada se zajednica razilazi. Orguljska pratnja nikada ne smije zanemariti potrebu tišine i šutnje. Štoviše, orguljaš će ocijeniti kada je to vrijeme potrebno, a orguljama će pojačati kontraste koji će na neki način i osmisliti tišinu.

Izvođenje kompozicija

Pitanje je koliko uvođenje kompozicija za orgulje šteti liturgijskom slavlju? Nužno je naglasiti da takav čin ne proturječi zahtjevu "aktivnoga sudjelovanja vjernika",

budući da ono treba biti i vanjsko i unutarnje, obuhvatiti i recitiranje i pjevanje, ali također i slušanje i razmatranje. Prema naputku o liturgiji iz 1967. godine orgulje mogu svirati prije ulaska predsjedatelja slavlja, za prinos darova, za vrijeme pričesti i na kraju euharistijskog slavlja.

Maštovitost i nadahnuće bit će osobito korisni u izmjenjivanju koralnog preludija i strofnih pjevanih dijelova s orguljskim varijacijama i frazama.

(Nastavlja se)

BILJEŠKE:

¹⁶ Z. Sekelj, *Predvoditelj bogoslužja kao moderator liturgijskog slavlja, Sveta Cecilija* (dalje SvC), LV. (1985.) br. 1., str. 5-6., usp. A. Milanović, *Svećenik, pjevački zbor i narod u svečanom bogoslužju*, BS, XXXIX. (1969.) br. 1., str. 32-38., usp. Đ. Tomašić, *Pučko crkveno pjevanje u liturgiji*, SB, VI. (1966.) br. 1., str. 34-46.

¹⁷ SV 28.

¹⁸ SC 100.

¹⁹ J. S. Golenić, *Osnove glazbene estetike*, u: RR AA, *Crkvena glazba. Priručnik za bogoslovna učilišta*, Hrvatsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda, Zagreb 1988., str. 90. Isti autor nastavlja: "Razlika između orguljaša u liturgiji i orguljaša soliste u koncertnoj dvorani uvijek postoji. Uloga orguljaša kao pratioca pjesme veoma je važna i delikatna. Umjetnost i profinjeni smisao za duh liturgije morale bi resiti svakog orguljaša. U prvom redu mora imati osjećaj za izbor registara u intonaciji pjesme i njezinoj pratnji. On priprema i podržava pjevanje" (*Ibidem*).

²⁰ M. Mačina-Škopljanac, *Uloga orgulja i orguljaša u liturgijskim slavljinama*, u: SvC, LXVII. (1997.) br. 1., str. 2-10., Osim ovog članka kao vodilja će poslužiti članak: F. Marchall, *La partecipazione de l'organiste nella liturgia, (Sudjelovanje orguljaša u liturgiji)*, u: LMD, 198., 1994., str. 71-105.

²¹ M. Martinjak, *Estetsko vrednovanje pučke crkvene popijevke*, SvC, LVIII. (1988.) br. 1., str. 6-8.

²² M. Martinjak, *Orguljska pratnja pučkih popijevki*, SvC, LXII. (1992.), br. 1, str. 2-5; *Misni proprium i ordinarijum s posebnim osvrtom na interpretaciju*, SvC, LXVI. (1996.), br. 2., str. 30-33, i br. 3., str. 60-63.

²³ N. Vitone, *Idee e fatti di musica postconciliare, (Ideje i činjenice pokoncilne glazbe)*, Pontificio Istituto di Musica Sacra, Roma, 1972., str. 110-114.; Usp. E. Kraus, *Orgulje u službi Božjoj*, SvC, XLIII. (1973.), br. 2., str. 37-39.